Pravděpodobnostní metody ve strojírenství

4. Spojité pravděpodobnostní modely

FAKULTA STROJNÍ ČVUT V PRAZE

prof. RNDr. Gejza Dohnal, CSc.

ak. rok 2024/2025

4. Spojité pravděpodobnostní modely

Klíčové pojmy:

- Rovnoměrné spojité rozdělení;
- Beta rozdělení;
- Normální rozdělení - obecné, standardní, symetrie;
- Chí-kvadrát rozdělení,
- t-rozdělení;
- F-rozdělení;

Spojité pravděpodobnostní modely

1. Model rovnoměrného rozdělení na intervalu

Model experimentu, při němž mohou výsledky nastat kdekoli v nějakém reálném omezeném intervalu a my nemáme důvod preferovat některou jeho část.

$$f(x) = \begin{cases} 0 & x < a, \\ \frac{1}{b-a} & x \in \langle a; b \rangle, \\ 0 & x > b. \end{cases}$$

$$F(x) = \begin{cases} 0 & x < a, \\ \frac{x-a}{b-a} & x \in \langle a; b \rangle, \\ 1 & x > b. \end{cases}$$

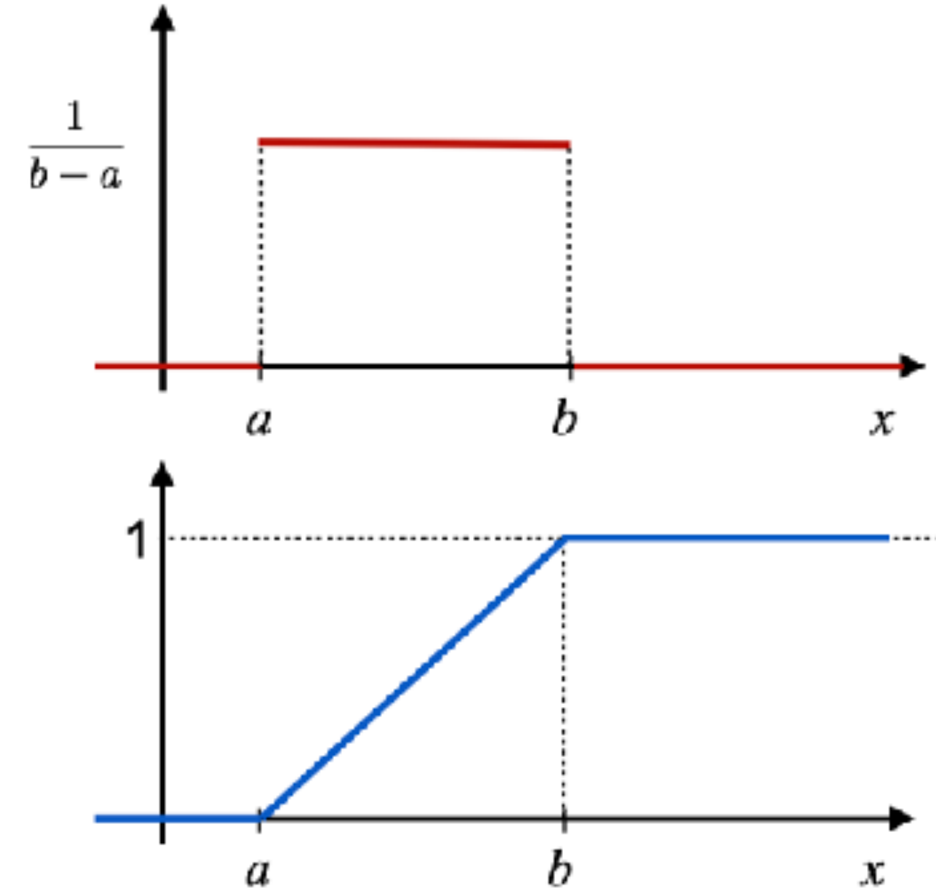

$$E(X) = \int_{-\infty}^{+\infty} x f(x) \mathrm{d}x = \int_a^b \frac{x}{b-a} \mathrm{d}x$$

$$= \frac{\left[x^2\right]_a^b}{2(b-a)} = \frac{b^2 - a^2}{2(b-a)} = \frac{b+a}{2}$$

$$E(X^2) = \int_{-\infty}^{+\infty} x^2 f(x) \mathrm{d}x = \int_a^b \frac{x^2}{b-a} \mathrm{d}x = \frac{b^3 - a^3}{3(b-a)} = \frac{b^2 + ab + a^2}{3}$$

$$Var(X) = E(X^2) - (E(X))^2 = \frac{b^2 + ab + a^2}{3} - \frac{b^2 + 2ab + a^2}{4} = \frac{(b-a)^2}{12}$$

Spojité pravděpodobnostní modely

2. Model náhodného chování na omezeném intervalu

Model experimentu, při němž mohou výsledky nastat kdekoli v nějakém reálném omezeném intervalu, přičemž máme důvod preferovat některou jeho část.

- Zpravidla se uvádí pro interval ⟨0,1⟩. Chceme-li jej použít pro jiný interval, musíme nejprve provést transformaci.
- Používá se často pro modelování náhodného chování procent a podílů.

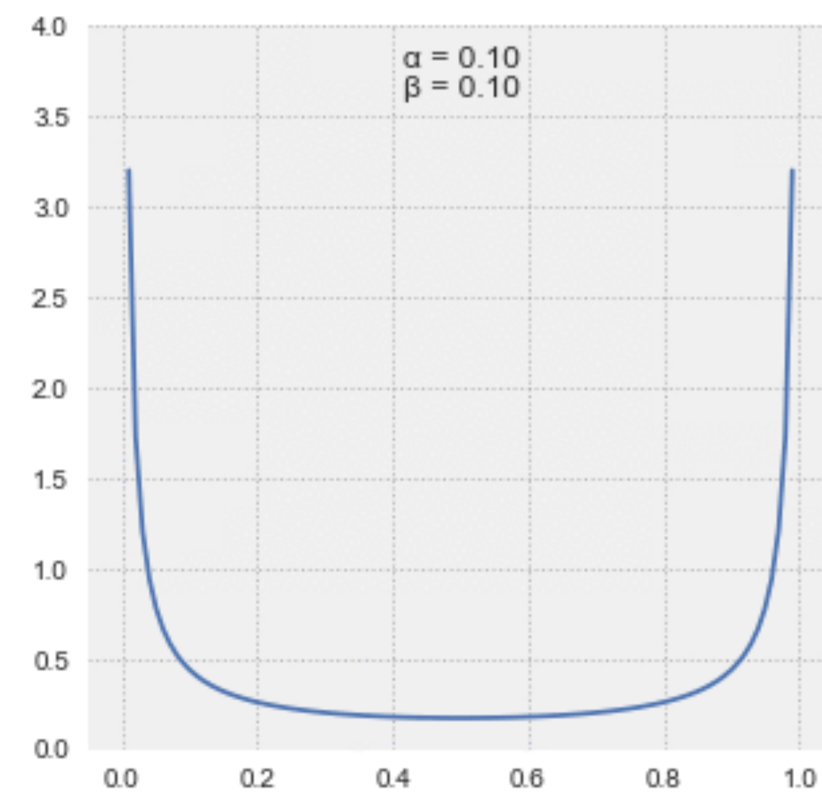

$$f(x) = \begin{cases} 0 & x < 0 \\ \frac{1}{B(\alpha,\beta)}\, x^{\alpha-}(1-x)^{\beta-1} & x \in \langle 0, 1 \rangle \\ 0 & x > 1 \end{cases}$$

kde $B(\alpha, \beta) = \int_0^1 t^{\alpha-1}(1-t)^{\beta-1}\mathrm{d}t$

Spojité pravděpodobnostní modely

2. Model náhodného chování na omezeném intervalu

Model experimentu, při němž mohou výsledky nastat kdekoli v nějakém reálném omezeném intervalu, přičemž máme důvod preferovat některou jeho část.

- Zpravidla se uvádí pro interval ⟨0,1⟩. Chceme-li jej použít pro jiný interval, musíme nejprve provést transformaci.
- Používá se často pro modelování náhodného chování procent a podílů.

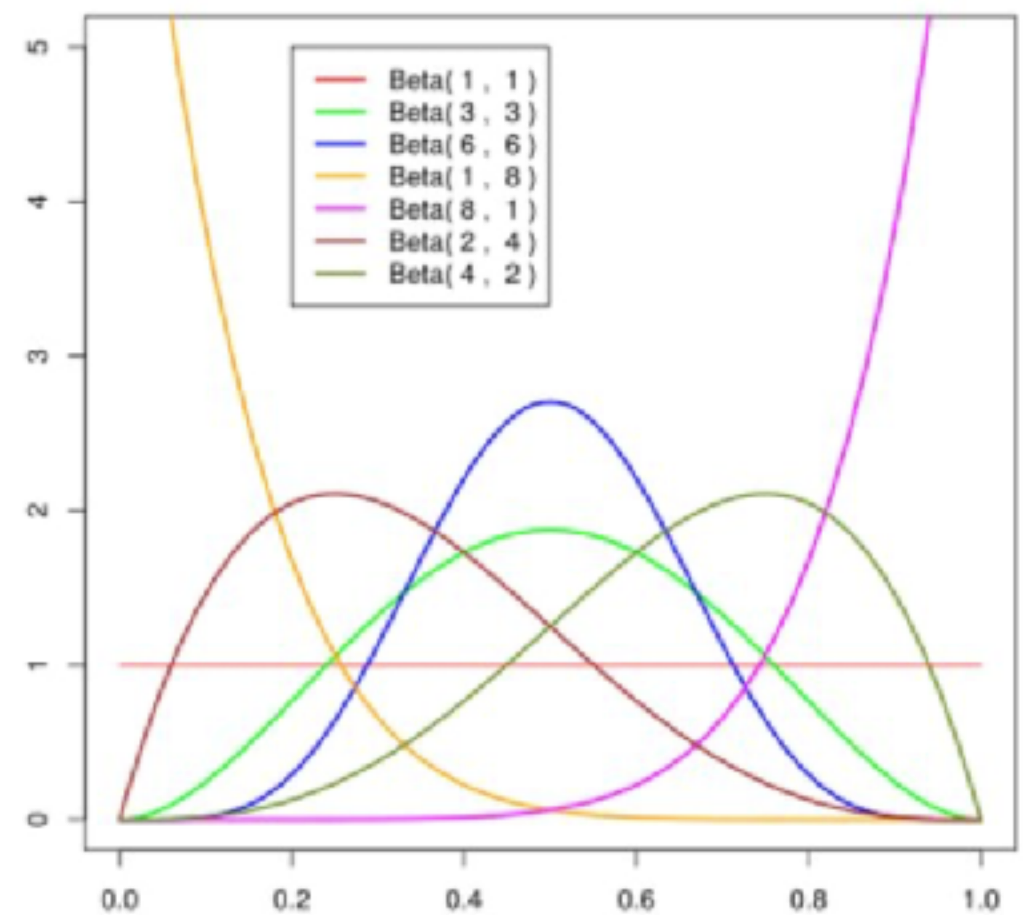

$$f(x) = \begin{cases} 0 & x < 0 \\ \frac{1}{B(\alpha,\beta)}\, x^{\alpha-}(1-x)^{\beta-1} & x \in \langle 0, 1 \rangle \\ 0 & x > 1 \end{cases}$$

kde $B(\alpha,\beta) = \int_0^1 t^{\alpha-1}(1-t)^{\beta-1}\mathrm{d}t$

$$E(X) = \frac{\alpha}{\alpha+\beta} \qquad Var(X) = \frac{\alpha\beta}{(\alpha+\beta+1)(\alpha+\beta)^2}$$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního (Gaussova) rozdělení

Model experimentu, při němž se výsledky pohybují kolem jedné (jmenovité, nominální) hodnoty se symetrickou náhodnou chybou.

- první formulace tohoto rozdělení a rovnice jeho hustoty pochází z 18. století od Abrahama de Moivre. Ten popsal tzv. „zvonovou křivku“ pomocí exponenciální funkce.

Moivre navrhl rovnici:

$$y = e^{-\frac{x^2}{2}}$$

$$\boxed{y = Ke^{-\frac{(x-a)^2}{2b^2}}}$$

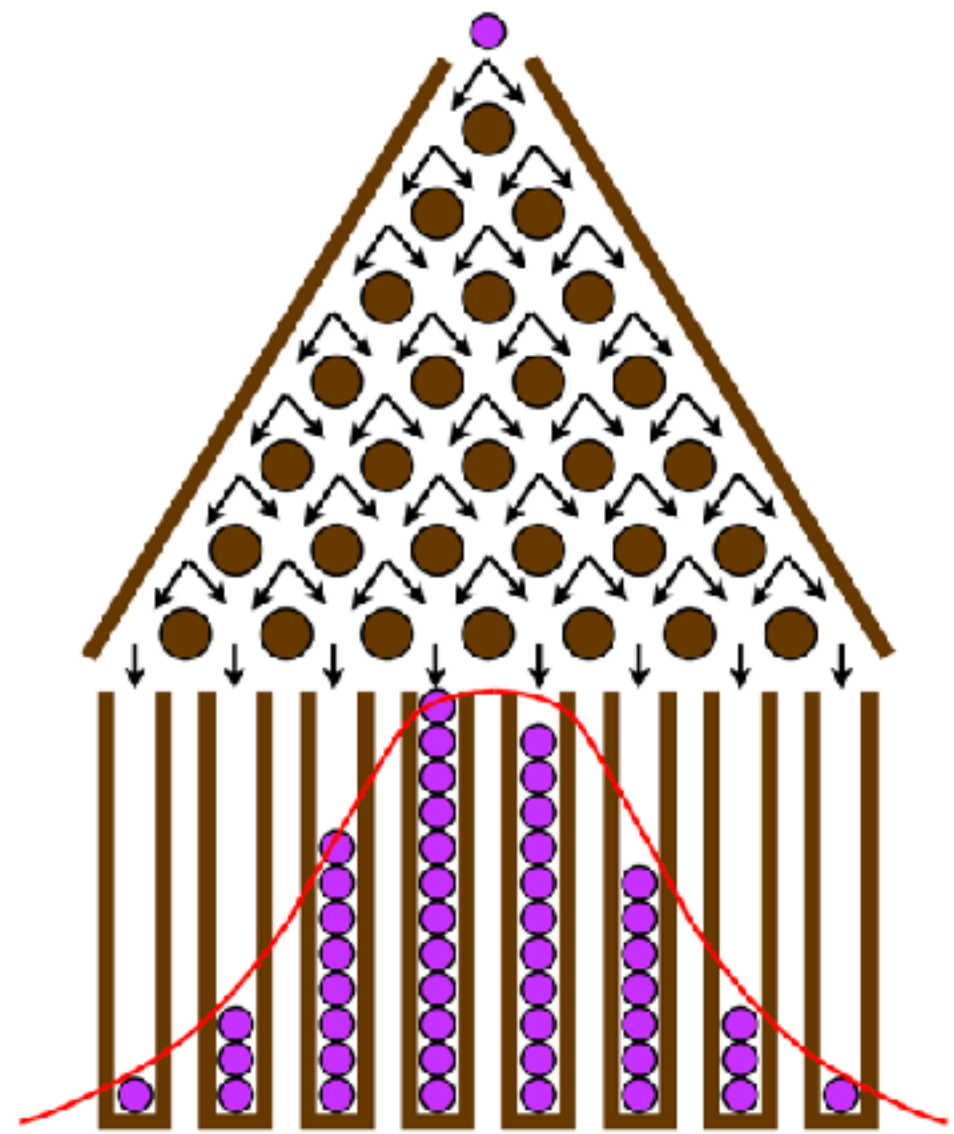

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního (Gaussova) rozdělení

Model experimentu, při němž se výsledky pohybují kolem jedné (jmenovité, nominální) hodnoty se symetrickou náhodnou chybou.

- první formulace tohoto rozdělení a rovnice jeho hustoty pochází z 18. století od Abrahama de Moivre. Ten popsal tzv. „zvonovou křivku“ pomocí exponenciální funkce.
- název „Gaussovo rozdělení“ pochází z přelomu 18. a 19. století, kdy F. Gauss a P. Laplace řešili rozdíly v astronomických měřeních - výsledkem byla „křivka chyb měření“, tzv. Gaussova křivka.

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

hustota pravděpodobnosti

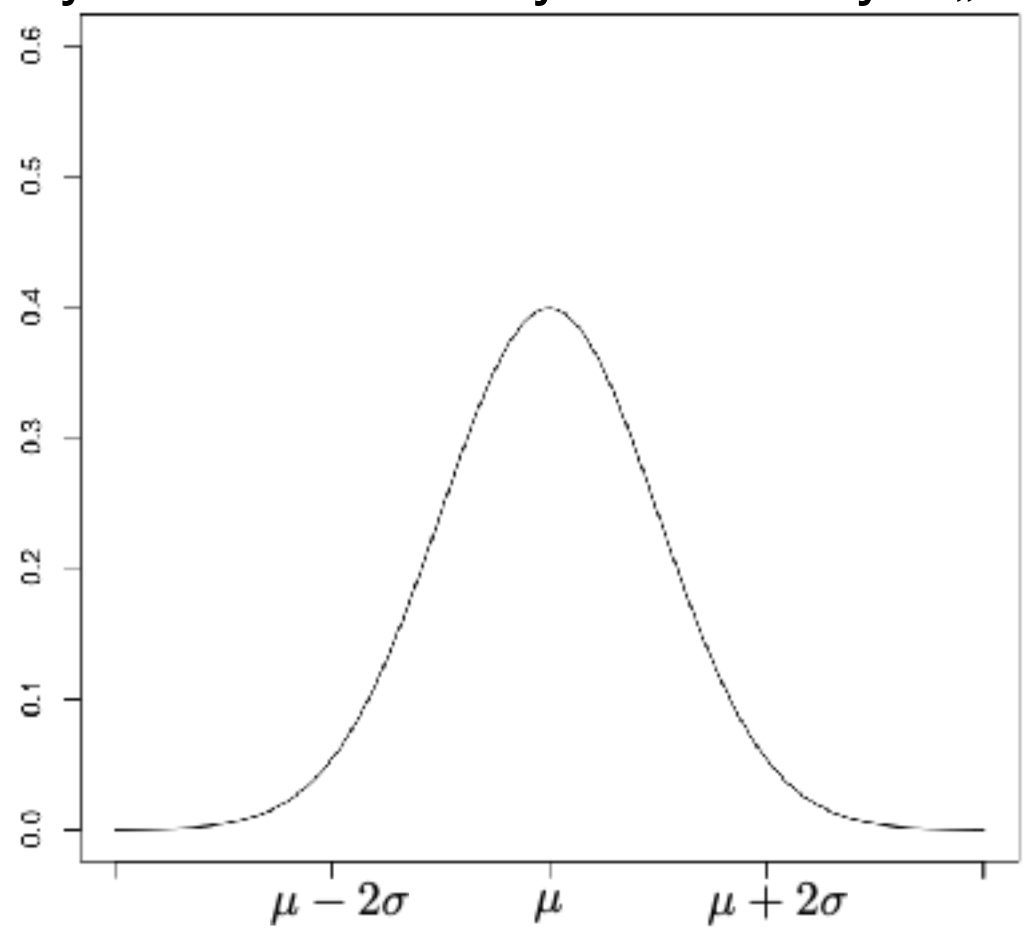

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního (Gaussova) rozdělení

Model experimentu, při němž se výsledky pohybují kolem jedné (jmenovité, nominální) hodnoty se symetrickou náhodnou chybou.

- první formulace tohoto rozdělení a rovnice jeho hustoty pochází z 18. století od Abrahama de Moivre. Ten popsal tzv. „zvonovou křivku“ pomocí exponenciální funkce.
- název „Gaussovo rozdělení“ pochází z přelomu 18. a 19. století, kdy F. Gauss a P. Laplace řešili rozdíly v astronomických měřeních - výsledkem byla „křivka chyb měření“, tzv. Gaussova křivka.
- přívlastek „normální“ je odvozen z výsledků antropometrických měření A. Quételeta z počátku 19. století (měřil skotské vojáky a histogram těchto měření lze aproximovat zvonovou křivkou.

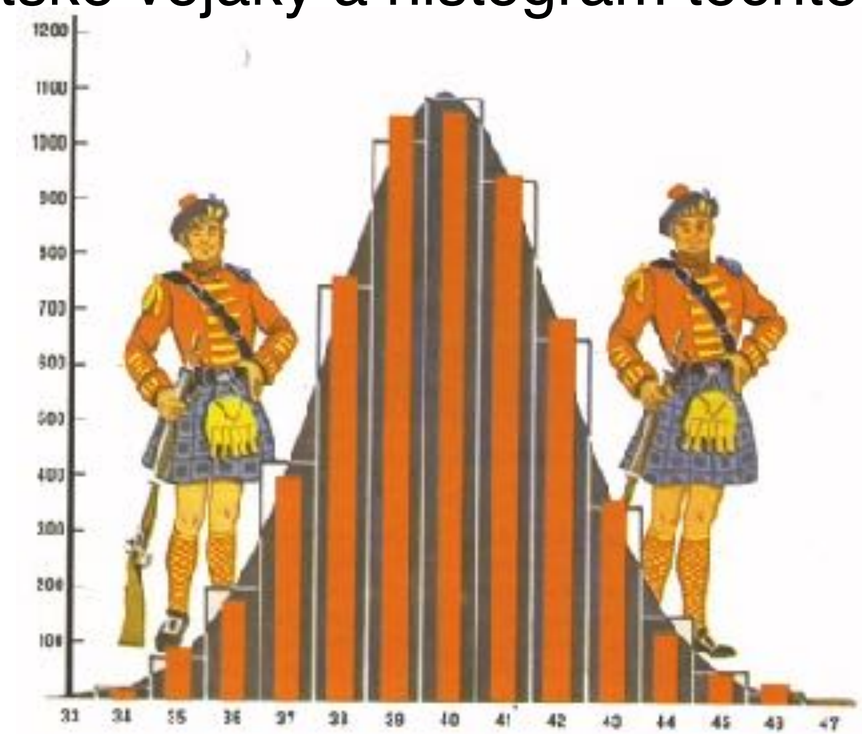

Obvod hrudi skotských vojáků v palcích, naměřený Quételetem ve dvacátých letech 19. století

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Model experimentu, při němž se výsledky pohybují kolem jedné (jmenovité, nominální) hodnoty se symetrickou náhodnou chybou.

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

hustota pravděpodobnosti

$\sigma > 0$ - parametr měřítka,

$\mu \in R$ - parametr polohy

Normální rozdělení $N(\mu, \sigma^2)$

$$P(X \le x) = \int_{-\infty}^{x} f(u)du$$

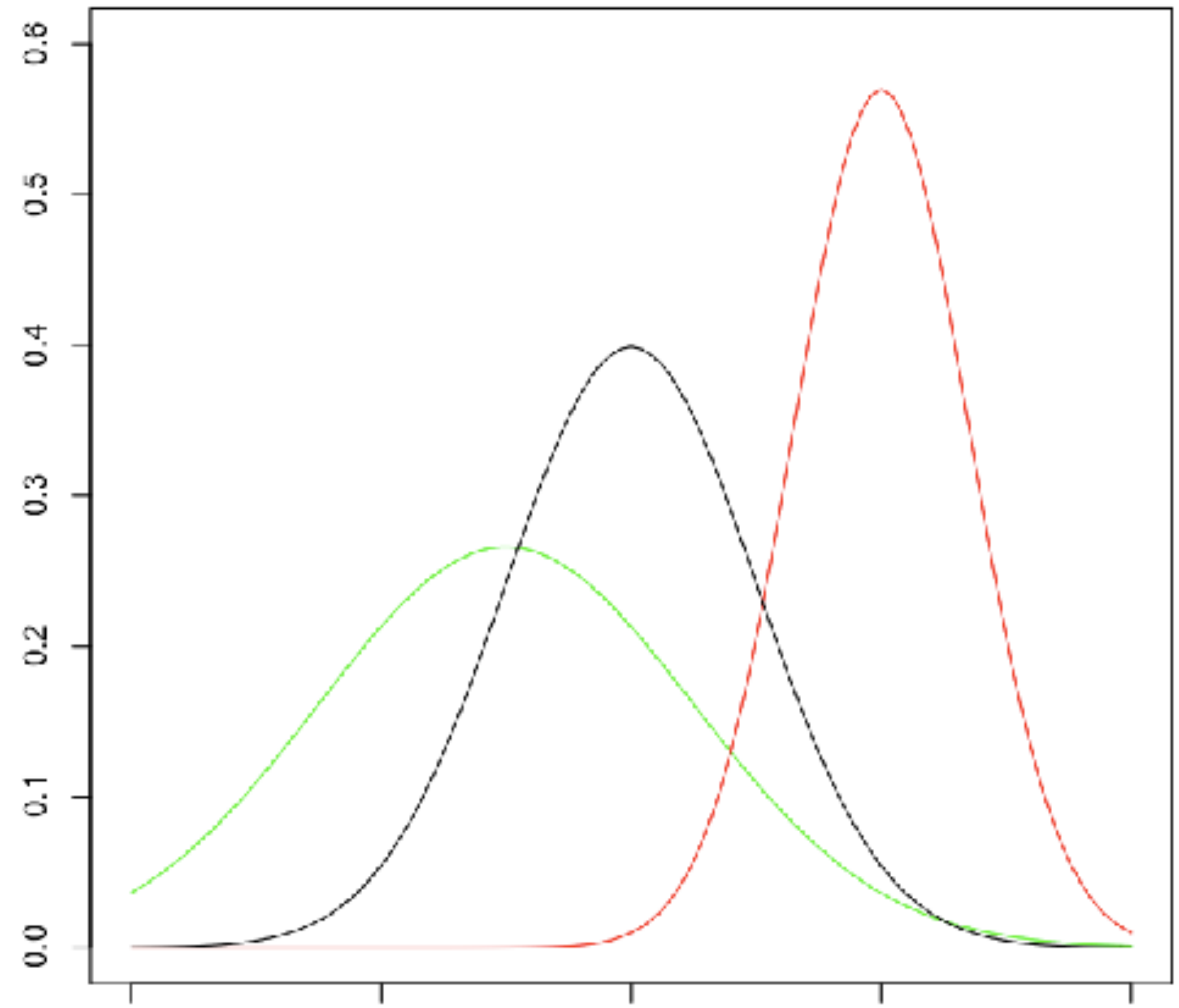

$$X \sim N(\mu, \sigma^2) \Rightarrow \quad E(X) = \mu \qquad var(X) = \sigma^2$$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \quad : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}},$$

$$x \in R$$

$$X \sim N(0,1) \qquad\qquad X \in (-\infty, +\infty)$$

$$P(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x) dx$$

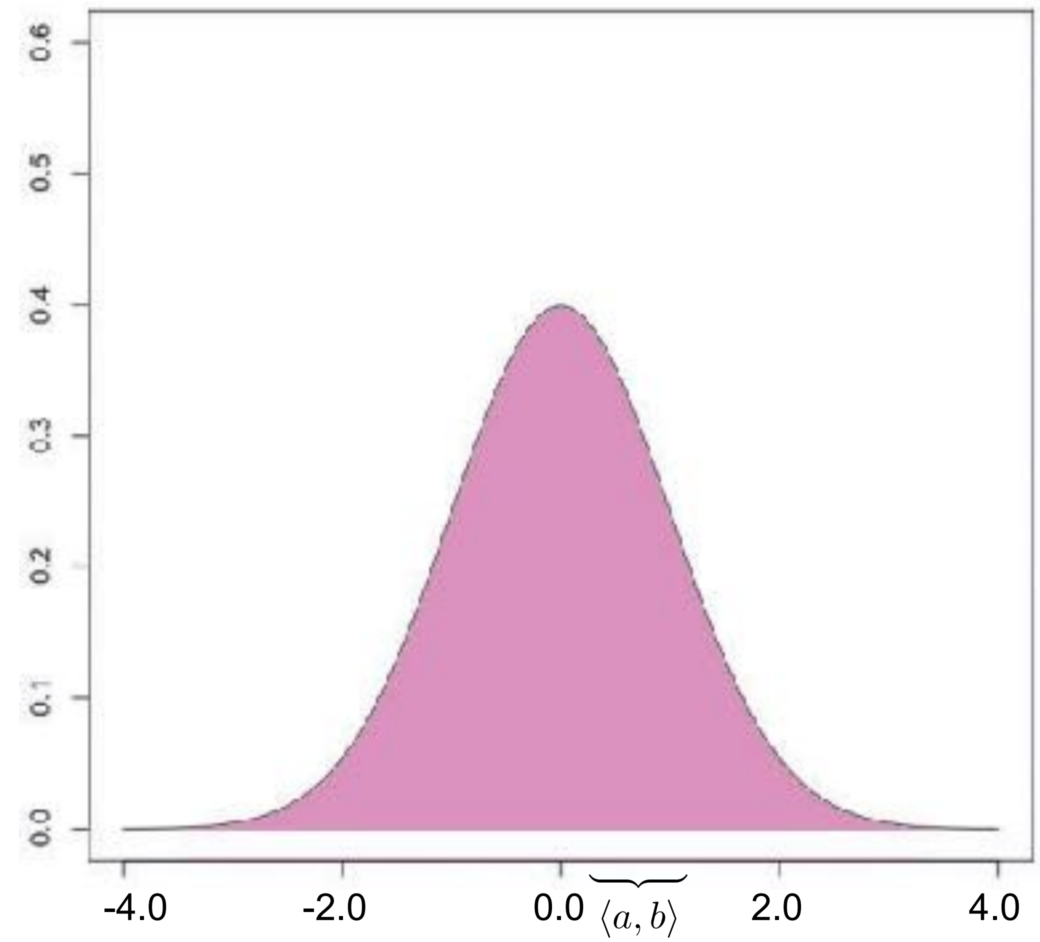

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \quad : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}}, \quad x \in R$$

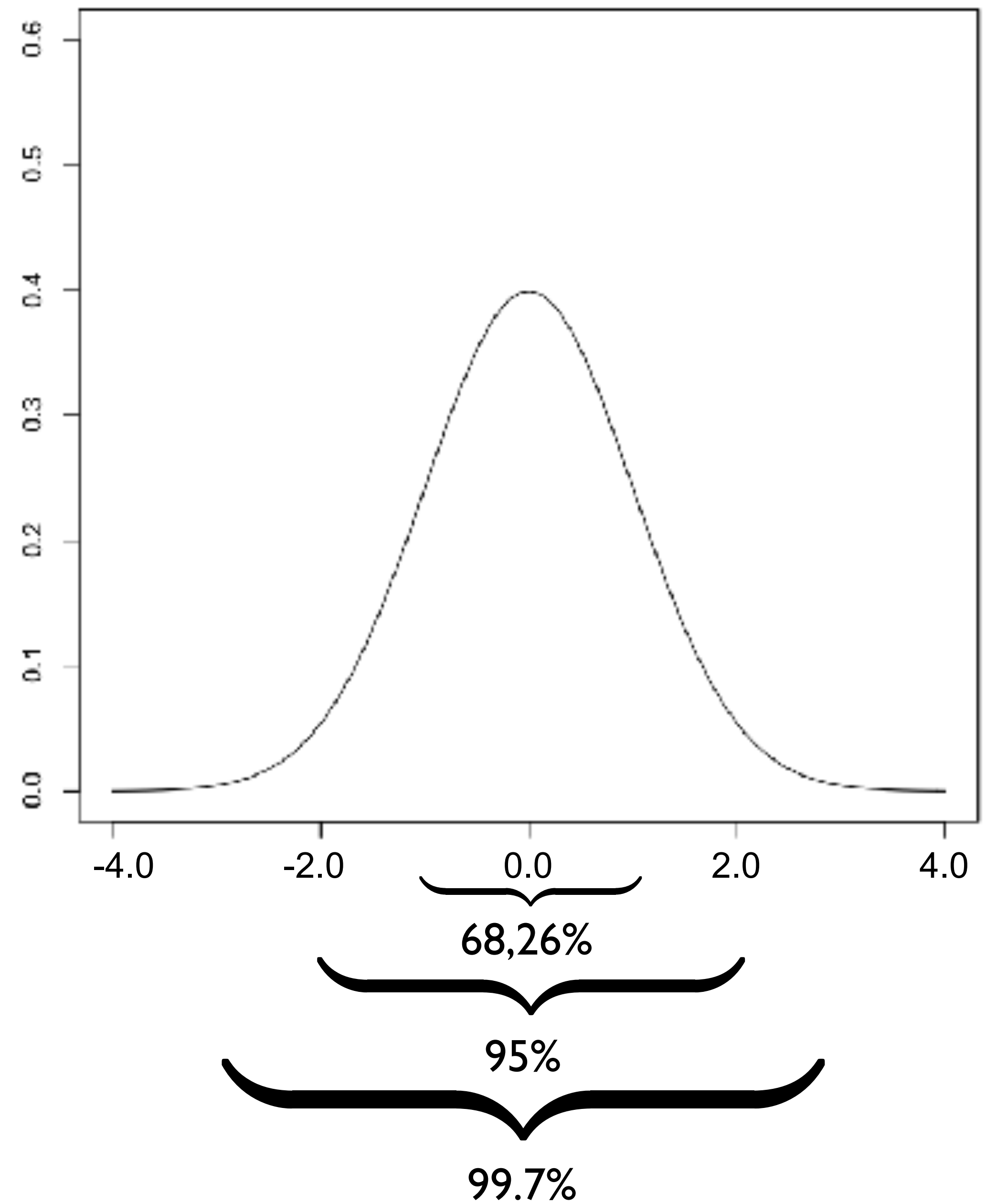

$$X \sim N(0,1) \qquad X \in (-\infty, +\infty)$$

$$P(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x)dx$$

$$P(-1 \leq X \leq 1) = 0.6826$$

$$P(-2 \leq X \leq 2) = 0.9545$$

$$P(-3 \leq X \leq 3) = 0.9973$$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \ : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}}, \quad x \in R$$

$$X \sim N(0,1) \qquad\qquad X \in (-\infty, +\infty)$$

$$P(a \leq X \leq b) = \int_a^b f(x)dx$$

$$\boxed{\Phi(x) = P(X \leq x)}$$

distribuční funkce

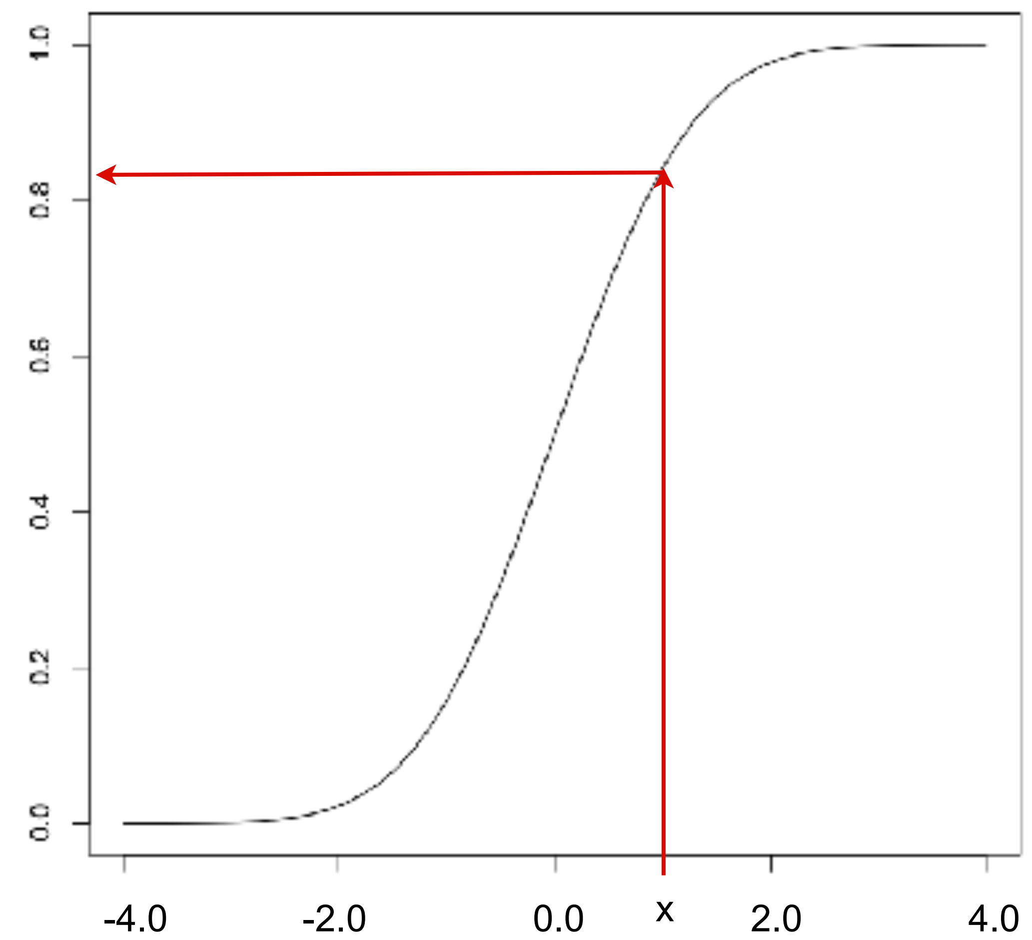

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \quad : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}}, \quad x \in R$$

$$X \sim N(0,1) \qquad X \in (-\infty, +\infty)$$

$$P(a \le X \le b) = \int_a^b f(x)dx$$

$$\Phi(x) = P(X \le x)$$

distribuční funkce

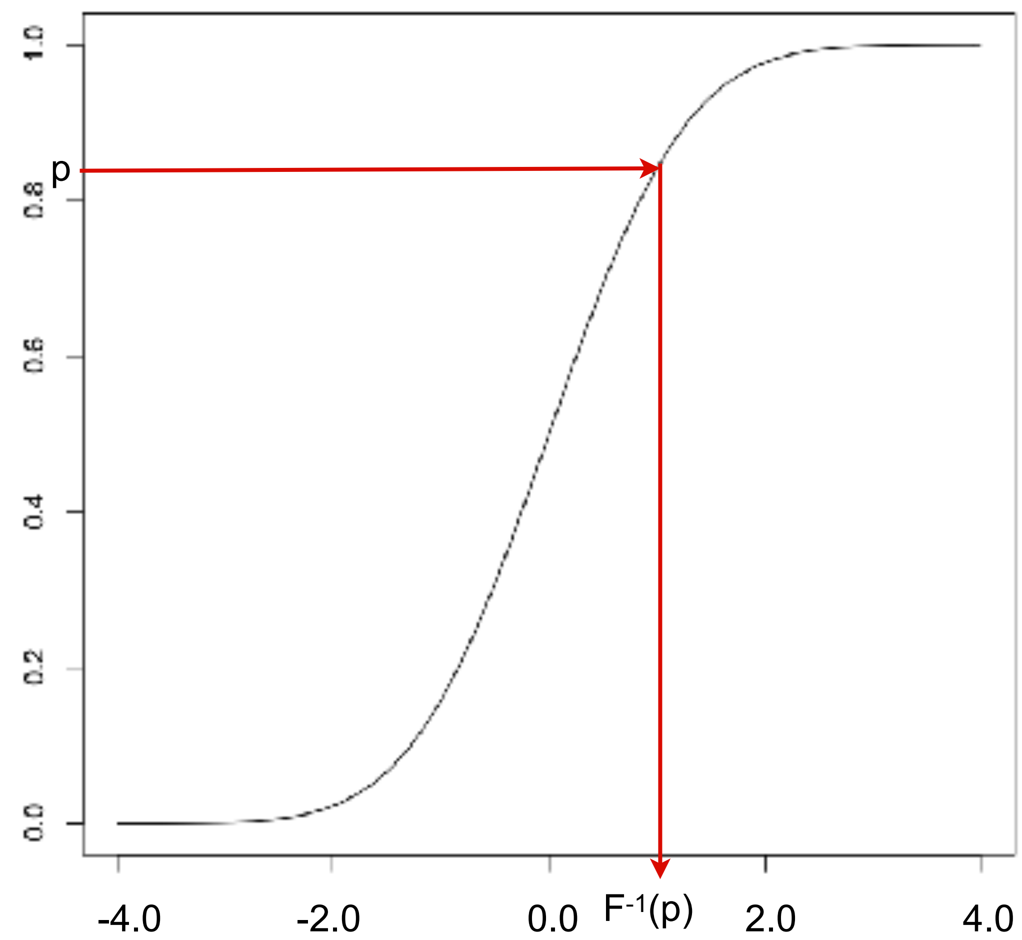

$$u_p = \Phi^{-1}(p)$$

kvantilová funkce

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \quad : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}}, \quad x \in R$$

Symetrie:

$$\Phi(-x) = 1 - \Phi(x) \qquad \Rightarrow u(p) = -u(1_p)$$

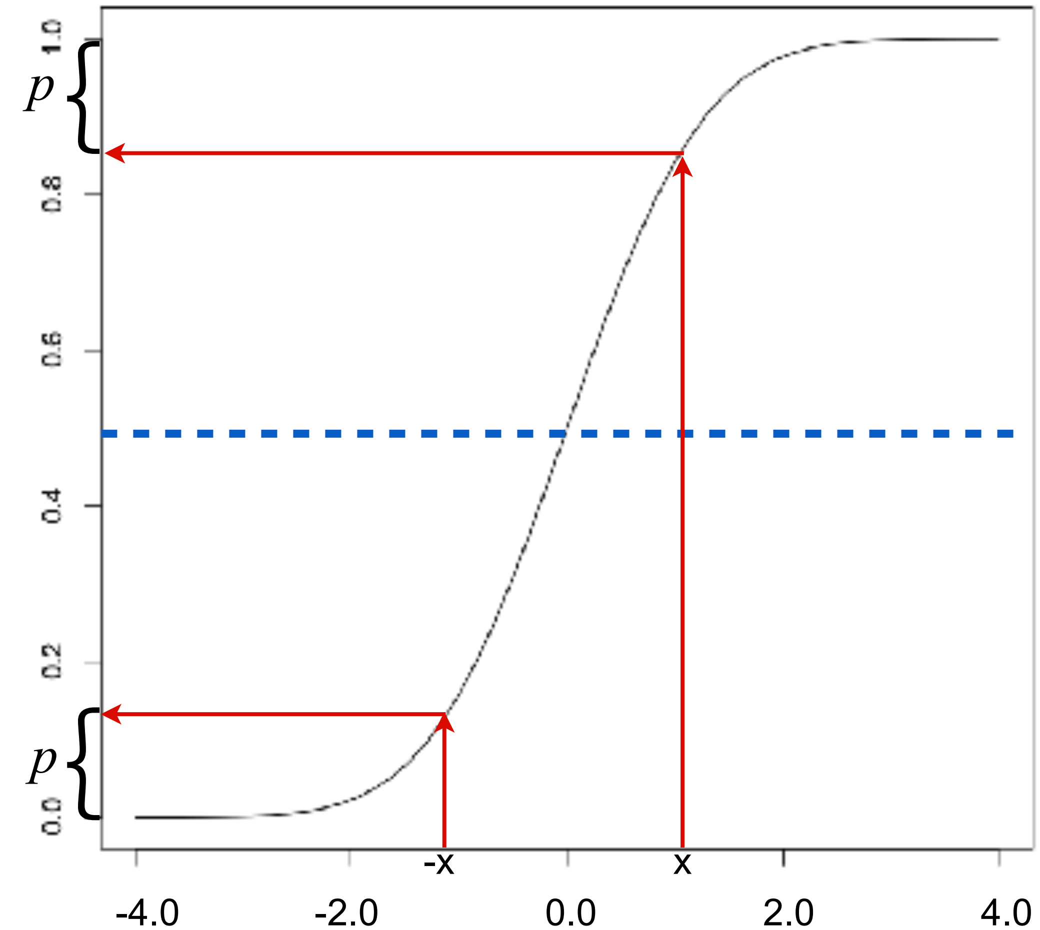

Distribuční funkce $\Phi(x)$ je symetrická podle osy y=0,5.

Spojité pravděpodobnostní modely

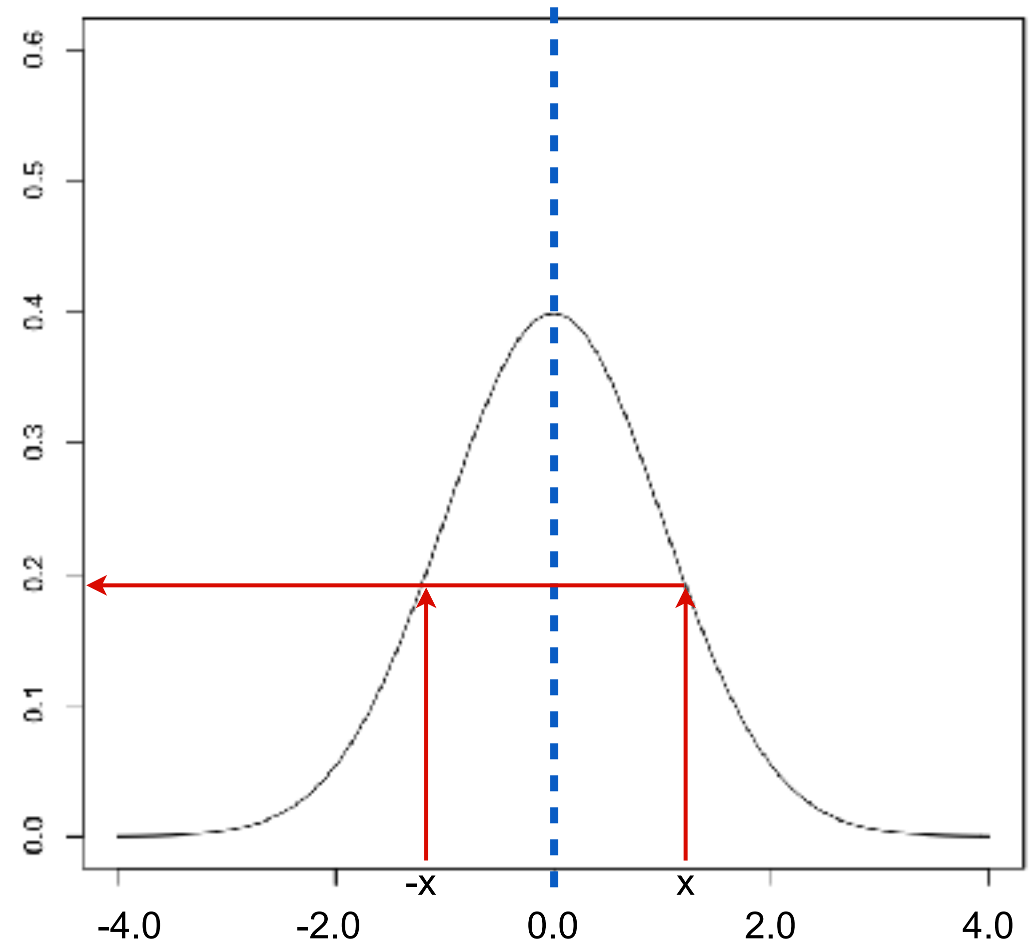

3. Model normálního rozdělení

Standardní normální rozdělení N(0,1):

$$\mu = 0, \quad \sigma^2 = 1 \quad : \quad f(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}}, \quad x \in R$$

Symetrie:

$$\Phi(-x) = 1 - \Phi(x) \qquad \Rightarrow u(p) = -u(1_p)$$

Distribuční funkce $\Phi(x)$ je symetrická podle osy y=0,5.

$$f(-x) = f(x)$$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Obecné normální rozdělení N(μ, σ^2):

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}},$$

$$x \in R$$

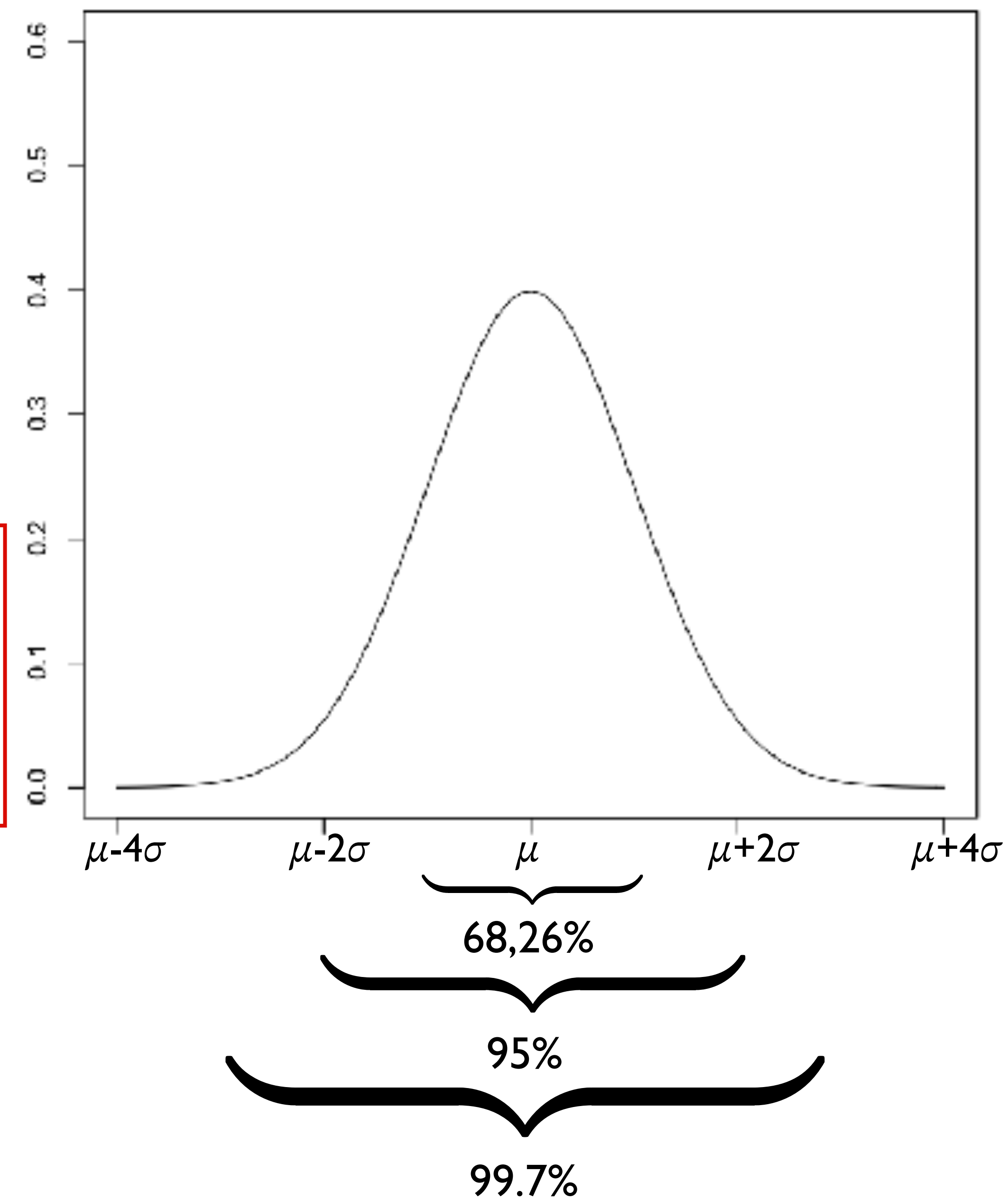

$$X \sim N(\mu, \sigma^2) \;\Rightarrow\; Z = \frac{X - \mu}{\sigma} \sim N(0,1)$$

$$Z \sim N(0,1) \;\Rightarrow\; X = \mu + \sigma Z \sim N(\mu, \sigma^2)$$

$$P(\mu - \sigma \le X \le \mu + \sigma) = 0.6826$$

$$P(\mu - 2\sigma \le X \le \mu + 2\sigma) = 0.9545$$

$$P(\mu - 3\sigma \le X \le \mu + 3\sigma) = 0.9973$$

$$F(x) = P(X \le x) = P(X - \mu \le x - \mu) = P(\frac{X-\mu}{\sigma} \le \frac{x-\mu}{\sigma}) = P(Z \le \frac{x-\mu}{\sigma})$$
$$= \Phi(\frac{x-\mu}{\sigma})$$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Obecné normální rozdělení N(μ, σ^2):

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}},$$

$$x \in R$$

Symetrie:

Distribuční funkce F(x) je symetrická podle osy y=0,5.

$$F(\mu - x) = 1 - F(\mu + x)$$

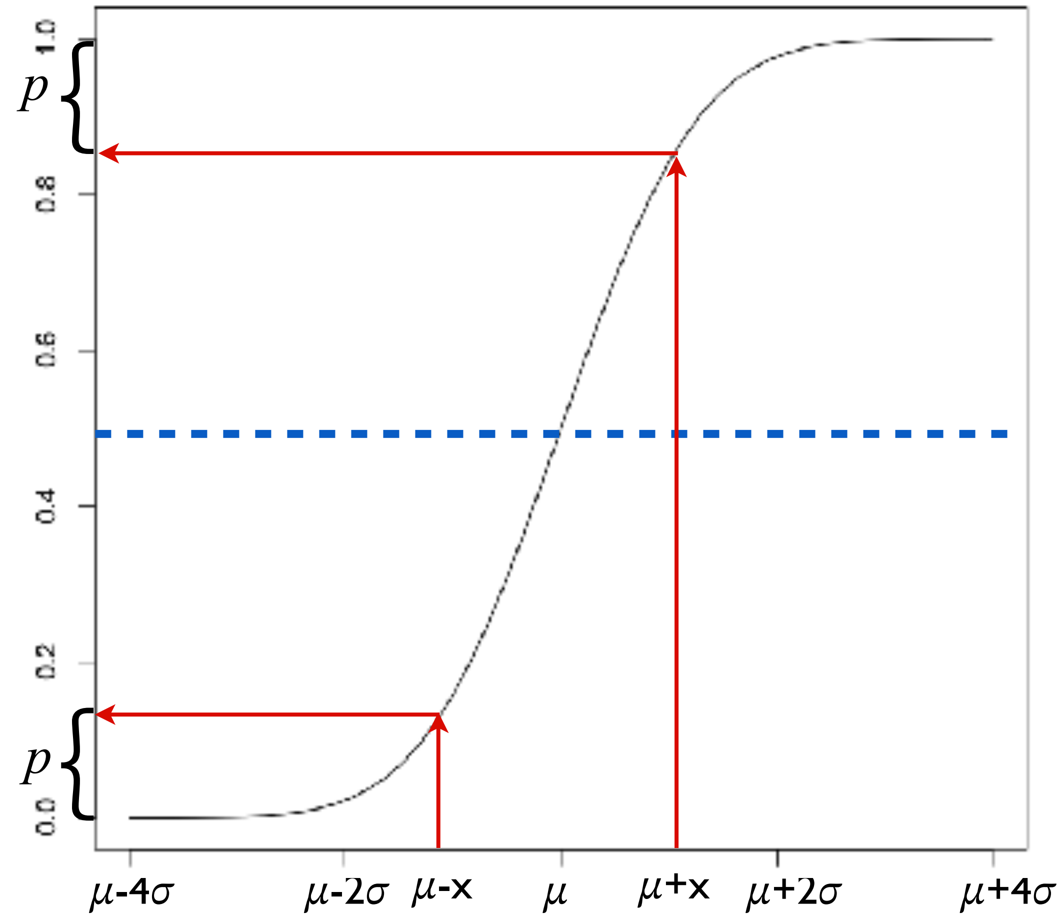

ze symetrie hustoty plyne: $\tilde{x}_p = F^{-1}(p) = 2\mu - F^{-1}(1-p) = 2\mu - \tilde{x}_{1-p}$

ze vztahu mezi N(μ,σ^2) a N(0,1): $F(x) = \Phi(\dfrac{x-\mu}{\sigma}) \;\Rightarrow\; F^{-1}(p) = \sigma\Phi^{-1}(p) + \mu$

Vše se prakticky vyjadřuje pouze v tzv. kritických hodnotách: $u_p = \Phi^{-1}(1 - p/2)$

Spojité pravděpodobnostní modely

3. Model normálního rozdělení

Obecné normální rozdělení N(μ, σ^2):

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}},$$

$$x \in R$$

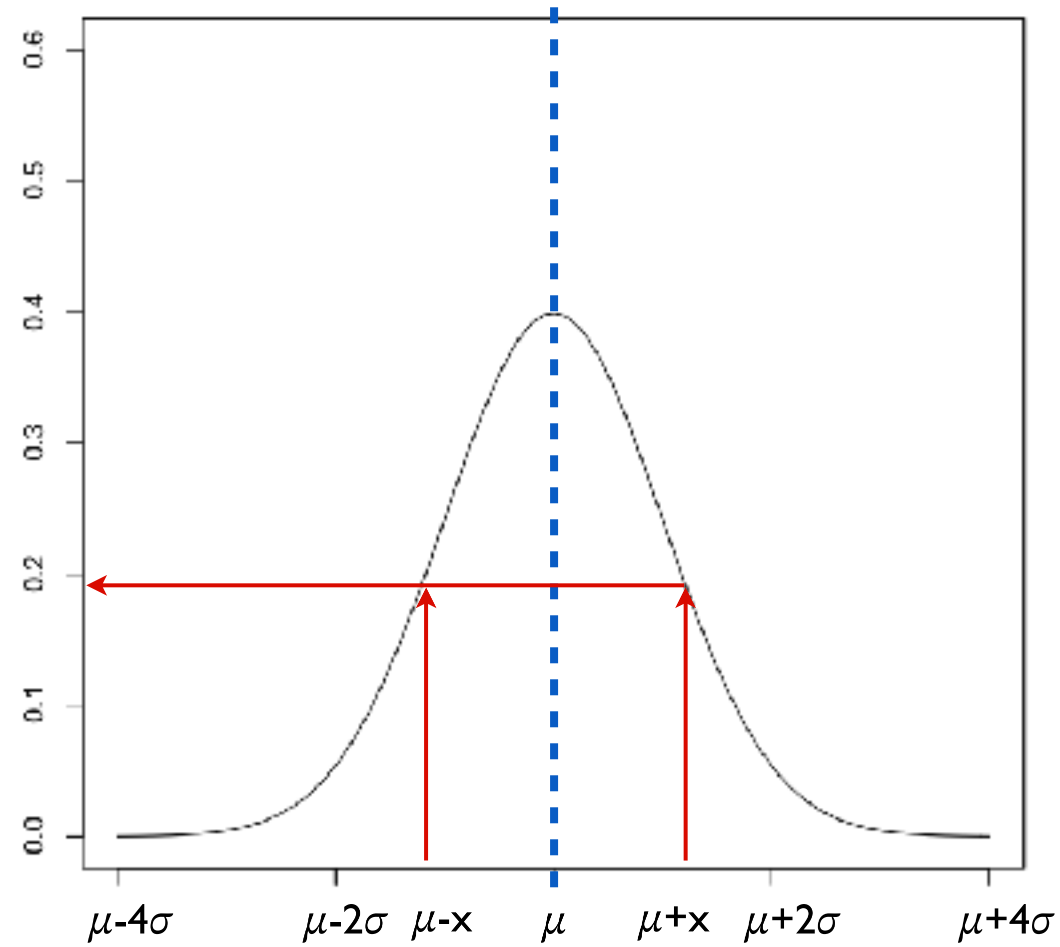

Symetrie:

Distribuční funkce F(x) je symetrická podle osy y=0,5.

$$F(\mu - x) = 1 - F(\mu + x)$$

symetrie hustoty: $f(\mu - x) = f(\mu + x)$

Příklad: Vyjádřete $P(|X-\mu| \leq x)$ pro $X \sim N(\mu, \sigma^2)$ pomocí distribuční funkce $\Phi(x)$.

$$P(|X-\mu| \leq x) = F(\mu + x) - F(\mu - x) = \Phi(\frac{x}{\sigma}) - \Phi(\frac{-x}{\sigma}) = \Phi(\frac{x}{\sigma}) - (1 - \Phi(\frac{x}{\sigma})) =$$

$$= 2\Phi(\frac{x}{\sigma}) - 1$$

Spojité pravděpodobnostní modely

4. Modely odvozené z normálního rozdělení

4.1 Model rozdělení součtu druhých mocnin normálně rozdělených náhodných veličin:

$$X \sim N(0,1) \quad \Rightarrow \quad X^2 \sim \chi^2(1)$$

$$X_i \sim N(0,1) \quad i = 1, 2, \ldots, k \quad \text{+ nezávislost}$$

$$\Rightarrow \quad S_k^2 = \sum_{i=1}^{k} X_i^2 \sim \chi^2(k)$$

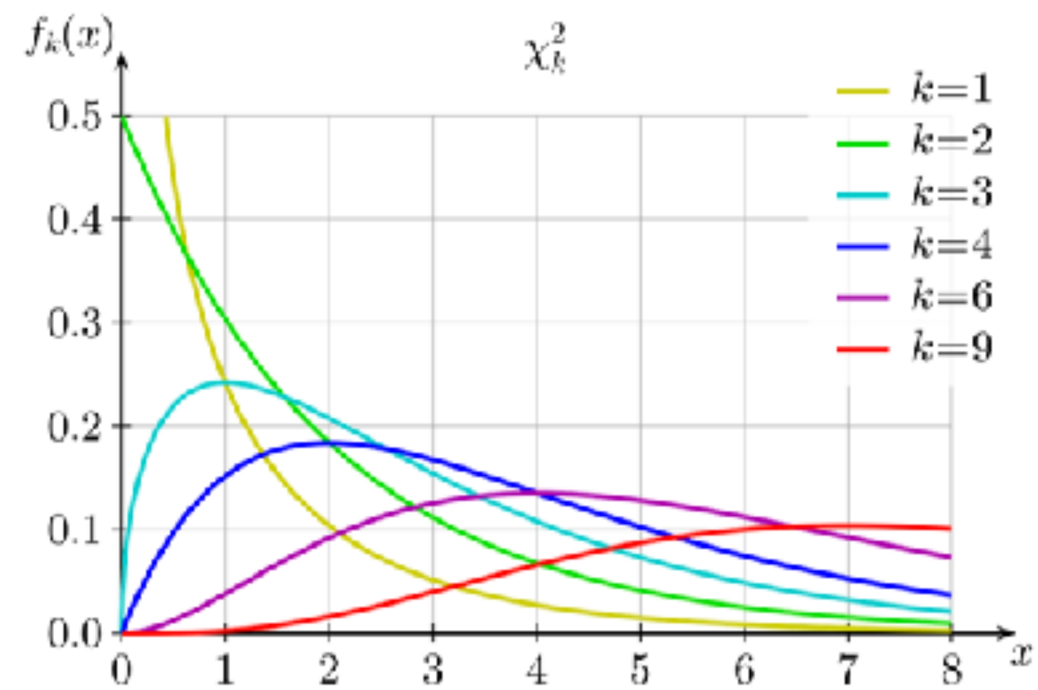

$\boxed{\text{Pearsonovo } (\chi^2) \text{ rozdělení s } k \text{ stupni volnosti}}$

$$E(S_k^2) = k, \quad Var(S_k^2) = 2k$$

Spojité pravděpodobnostní modely

4. Modely odvozené z normálního rozdělení

4.2 Model rozdělení podílu normálně rozdělené náhodné veličiny a veličiny s rozdělením chí-kvadrát:

Jsou-li U a V stoch. nezávislé n.v.:

$$U \sim N(0,1), \quad V \sim \chi^2(n),$$

$$\Rightarrow \quad T = \frac{U}{\sqrt{\frac{V}{n}}} \sim t(n)$$

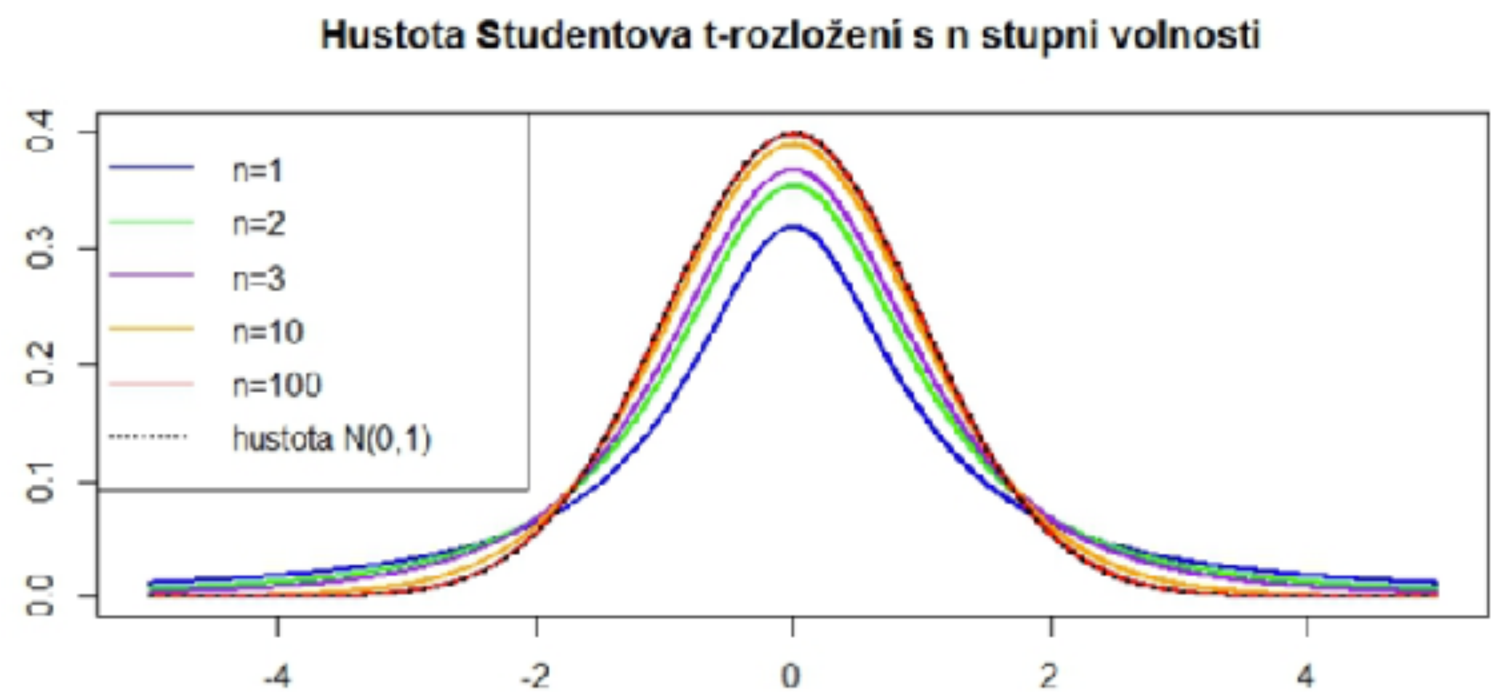

$\boxed{\text{Studentovo } t\text{-rozdělení o } n \text{ stupních volnosti}}$

Spojité pravděpodobnostní modely

4. Modely odvozené z normálního rozdělení

4.3 Model rozdělení podílu dvou náhodných veličin s rozdělením chí-kvadrát:

$$X_i, Y_j \sim \ N(0,1) \ \text{ i.i.d.}$$

$$R_{m,n} = \frac{\frac{1}{m}\sum_{i=1}^{m} X_i^2}{\frac{1}{n}\sum_{j=1}^{n} Y_j^2} = \frac{nS_m^2}{mS_n^2}$$

$$\sim \ F(m,n)$$

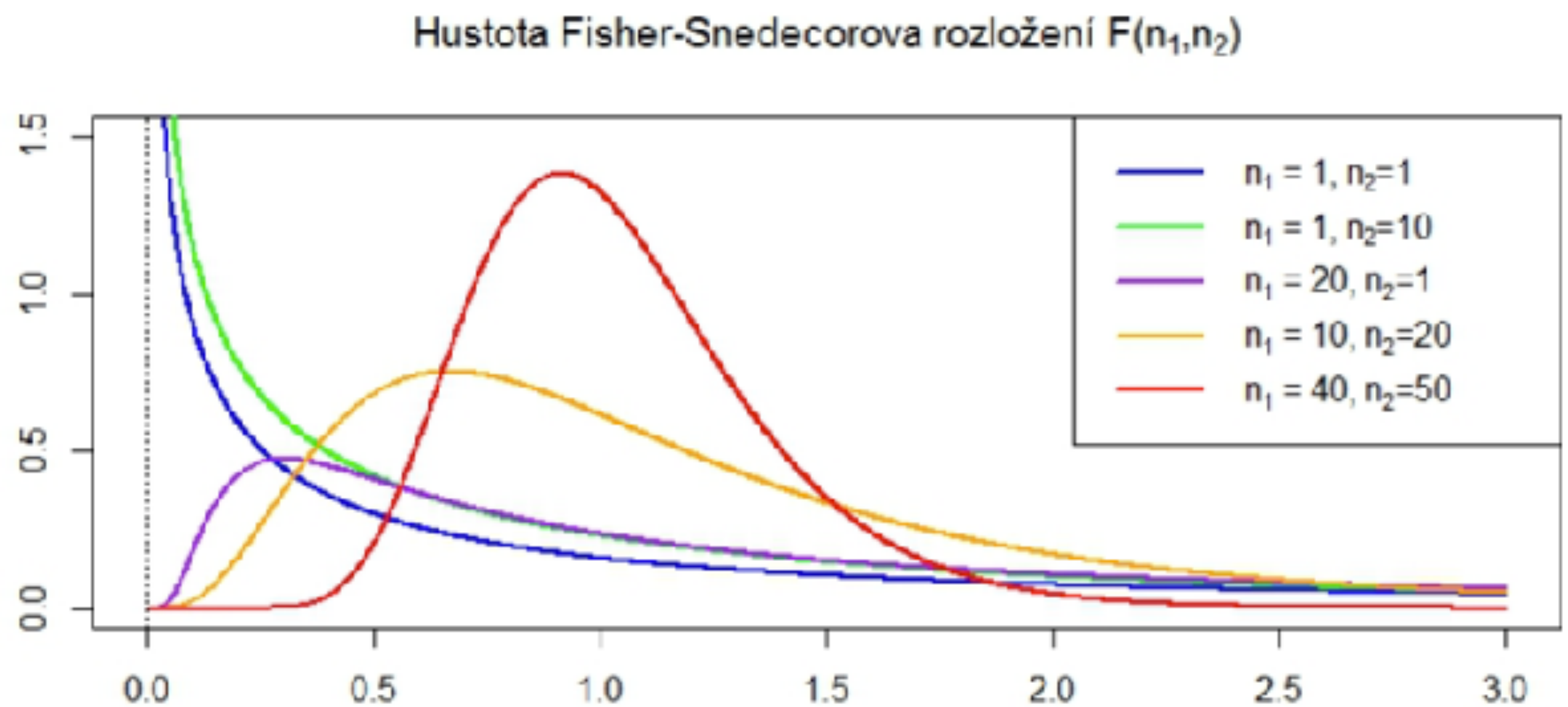

$\boxed{\text{Fischerovo-Snedecorovo rozdělení o } m \text{ a } n \text{ stupních volnosti}}$

Spojité pravděpodobnostní modely

4. Modely odvozené z normálního rozdělení

4.4 Model logaritmicko-normálního rozdělení:

$$Y \sim \ N(\mu, \sigma^2), \quad X = \exp(Y)$$

$$f(x) = \frac{1}{x\sigma\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(\ln x - \mu)^2}{2\sigma^2}}, \quad x > 0$$

$$E(X) = e^{\mu + \sigma^2/2},$$

$$Var(X) = \left(e^{\sigma^2} - 1\right) e^{2\mu + \sigma^2}$$

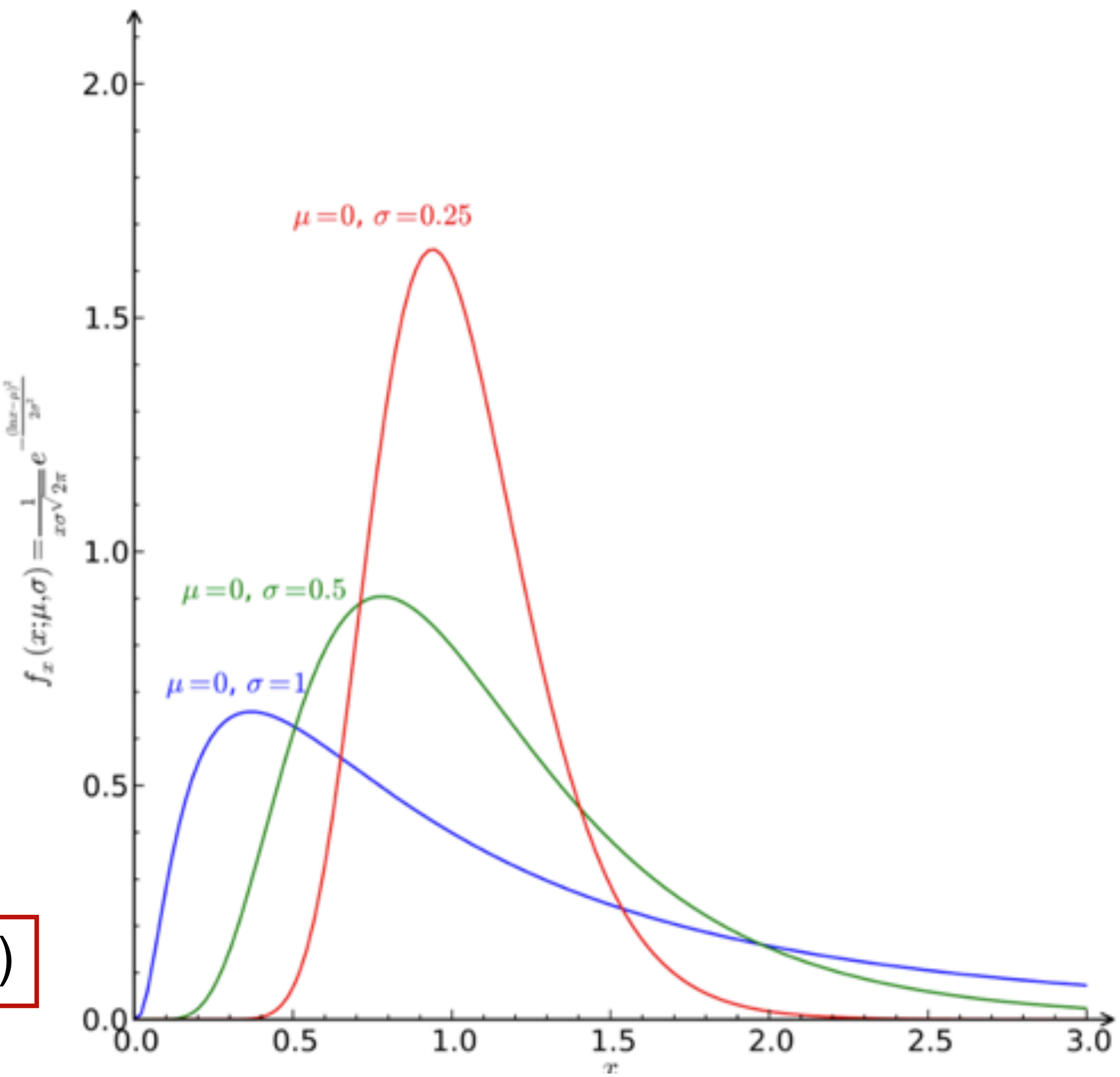

Logaritmicko-normální rozdělení LN(μ, σ^2)